

"לבניינה של תורה" – חלק רס

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רה"י

"נִזְדָּה לָהּ לְעוֹלָם"

הכרת הטוב הבכירה שבמידות

העונים: "היא אינה עושה כלום. היא רק בבית, היא לא עובדת בחוץ". הלוא עבודה בבית למען ילדיה ומשפחתה זוהי עבודה מרובה השקולה כשתי משרות לאמתו של דבר!

מעתה צא והבט: מה חושב ילדה של אם זו? כאשר היא משכימה בבוקר כדי לכבס עבורו את בגדיו, כאשר עליו לנסוע לישיבה או לצבא, האם הילד חושב: "עד כמה עלי להודות לאימי! כמה היא משתדלת לדאוג לפרטים קטנים ביותר! כמה היא טורחת ואכפת לה לשמח אותי ולקלוע לטעמי!" האם הילד הודה לאימו על כך שבבוקרו של יום הייתה מוכנה עבורו ארוחת הבוקר או על כך שהכינה עבורו סעודת שבת מיוחדת? האם תמיד אנו זוכרים להכיר טובה על דברים מעין אלו? הלוא עלולה להתגנב מחשבה אל הלב: על מה יש להודות? הרי זהו תפקידה, היא אמא, זוהי עבודתה! הרי היא בחרה להיות אמא!

כמו כן, על הבעל להודות לאשתו על כל דבר ודבר. הרי היא פועלת דברים רבים לטובתו! כך גם היא כלפיו.³

"יתן לו תודה"

וראה זה פלא, זהו דבר שמאוד קשה לנו לעשותו. מדוע כך הדבר? אני סבור שהתשובה לכך הינה פשוטה ביותר ועמוקה

עסקנו מעט במידת הכרת הטוב לאור דברי רבי חיים ויטאל זצ"ל ב"שערי קדושה"¹, שהמבוא לקדושה הוא בתיקון המידות, והדגשנו כי המידה היותר בסיסית היא מידת הכרת הטוב. כך אומר הרב זצ"ל ב"עין איה"²: "הכרת טובה היא העמוד המוסרי היותר גדול ונשגב". הוא ממשיך ואומר שכאשר תתפתח הכרת הטוב יותר בליבות בני האדם יביא הדבר לתיקון הכללי בעולם.

כאשר מתבוננים בעולם ניתן להבחין בכך שפעמים רבות קל לנו להכיר טובה לאדם הזר לנו, במידה והוא פעל עבורנו בעניין כלשהו, אולם קשה לנו יותר להכיר טובה לקרובים לנו או לזה שאנו סבורים שזהו תפקידו, בפרט במקרה שהוא מקבל משכורת על כך. מו"ר הרב יעקב כ"ץ שליט"א לימדנו שאף אם אדם מקבל משכורת על זאת שגומל חסד עם הזולת אין זה גורע בכך שזהו חסד.

דוגמא לדבר מתוך חיינו אנו: אם המשפחה טורחת יומם וליל עבור בעלה וילדיה בשלל ענייני הבית, בדורנו ברוב המקרים היא אף שותפה בפרנסת המשפחה. היא מודעת ודואגת לכל הפרטים הקטנים והגדולים. העומס הרובץ עליה הוא בדרך כלל גדול, עד שלאמא ממוצעת לילדים אין פנאי לכלום. עדיין ניתן לשמוע שבמענה לשאלה: "מה אמא עושה?", יש

³ על שפתי חיים – מידות ועבודת ה', חלק א, עמודים שכט-שלא, שמא-שמב

¹ חלק א, שער ב
² שבת חלק א, פרק א, פיסקה יד

“ייתן ויחזור וייתן”

השאלה מחריפה ביחס ליחסנו לרבש"ע. מה עולה בדעתנו כאשר ח"ו דבר-מה אינו מתנהל כפי שהיינו רוצים? הרי אז חושבים: "מדוע הקב"ה עשה ככה?" אנו חשים שמכיוון שהוא ברא אותנו אז כביכול הוא חייב לנו, ולפיכך אנו תמהים מדוע אין כל הדברים עולים עם ציפיותינו? אמנם, אם יחשוב האדם שכל מעשי הבורא עימו הינם חסד חינם, ומצד האמת אין מגיע לו מאומה, הרי שזו שלמות שתגרום להטבה נוספת מאת הבורא.

כך למדנו בבית מדרשנו מדברי בעל ה"שפת אמת"⁶. על דברי רש"י המפרש את הפסוק: "וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים" – "ייתן ויחזור וייתן", אומר ה"שפת אמת" כי האות ו' המקשרת בין הנתנה הראשונה לשנייה רומזת להודאה. ההודאה לבורא-עולם היא המאפשרת את הנתנה הבאה.

"וְהָאֱמֵן בָּהּ"

אנו למדים זאת מראש האומה אברהם אבינו, שכונה בידי חז"ל⁸: "הָאֲדָם הַגָּדוֹל בְּעֵנָקִים"⁹. כאשר הקב"ה הוציא את אברהם החוצה, הגביה אותו אל מעל הכוכבים ואמר לו¹⁰: "כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ", תגובתו הייתה: "וְהָאֱמֵן בָּהּ וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה"¹¹. רש"י ביאר כי הכוונה שהקב"ה "חשב לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו". שואל על כך הרמב"ן¹²: ודאי שאברהם האמין בה, וכי יעלה על הדעת כי אברהם אבינו לא יאמין בה?! אם כן, מדוע הקב"ה חושב זאת לו לצדקה?

ביותר. בבית מדרשנו למדנו ממו"ר הרב הדרי שליט"א יסוד מדברי הרב יצחק הוטנר זצ"ל, שיסודו ב"עולת ראייה" למרן הרב זצ"ל⁴ (שהרב הוטנר למד ממנו רבות). למושג ההודאה שתי משמעויות: המשמעות האחת היא: "אני מודה לך, מכיר לך טובה". הרב הדרי פעמים רבות הדגים זאת ותיאר אדם שביקש לדעת כיצד להגיע למקום מסוים, ומשנענה אמר: "תודה רבה!". אכן, יש למושג ההודאה משמעות נוספת שהיא כעין "הודאת בעל דין". פירוש הדבר שכאשר אני מודה כוונתי שבדבר מסוים אתה יותר ממני – אתה עזרת לי בדבר שלא הייתי מסוגל לבצעו בלעדיך, למשל.

אני חושב שזו הסיבה לכך שההודאה קשה לנו. כשאנו מודים למישהו הדבר מחייב אותנו. לכן, כאשר מדובר במישהו מרוחק שנעזרנו בו אין לנו קושי להודות לו, שהרי בזאת הסתיים המגע בינינו. אולם, כאשר מדובר באדם הקרוב לנו, ההודאה מחייבת אותנו, ואנו איננו אוהבים להתחייב. לכן קשה לנו להכיר טובה ככל שהמטיב קרוב לנו יותר⁵.

בשורש העניין ניתן להבחין בדבר עמוק, בפרט בדורנו, הדוגל ב"מגיע לי" או "הוא חייב לי" או "עליו לעשות זאת, הרי זוהי עבודתו ותפקידו". מאידך גיסא, כאשר אדם חי בתחושה כי לא מגיע לו כלום, בהרגשה שאף אחד אינו חייב לו כלום – הרי שהוא מתרומם ומתעלה יותר בהרגשת הכרת הטוב, הוא יודע יותר להעריך את הטובה שנעשתה עימו.

⁶ עי' שפת אמת תולדות, תרל"א ד"ה ברש"י; תרלד ד"ה ויתן; תרנ ד"ה בפסוק

⁷ בראשית פרק כז, פסוק כח

⁸ בראשית רבה פרשה י, אות ו

⁹ יהושע פרק יד, פסוק טו

¹⁰ בראשית פרק טו, פסוק ה. עי' רש"י שם

¹¹ שם פסוק ו

¹² שם

⁴ חלק א, עמוד א, ד"ה מודה. ע"ע עולם התפילות (לרב אליהו מונק) עמוד קנט מקורות רבים לכל אחד מהמונחים. ע"ע שפתי חיים שם עמודים שמב-שמז

⁵ עי' שפתי חיים שם עמודים שלט-שמא, שנו-שנו

מקבל על זה משכורת”. כאשר ישב הר”מ עם התלמיד השקיע בו מזמנו ומרצו לצורך חינוכי או לימודי, וכי נחשוב ”זו העבודה שלו” או שמא נחשוב ”איזו מסירות נפש, איזו השקעה, איזו אהבה!”

זאת לעומת הצד השני שמתארים חז”ל בביטוי חריף: ”אורח רע מהו אומר? ממה טורח טרח בעל הבית זה? ... כל טורח שטרח בעל הבית זה לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו!”, בשבילי לא עשה מאומה, לא קיבלתי ממנו שום דבר! – זוהי כפיות טובה¹⁶.

”לֹא יָבֵא לָהֶם בְּקָהֶל ה'”

עד היכן מגיעים הדברים בעולם החינוכי שהתורה מנחילה לנו? התורה הקדושה מצווה¹⁷: ”לֹא יָבֵא עֲמוּנֵי וּמוֹאָבֵי בְּקָהֶל ה', גַּם דֹּר עֲשִׂירֵי לֹא יָבֵא לָהֶם בְּקָהֶל ה' עַד עוֹלָם. עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבַמִּים בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם...”. ציווי זה אינו מובן לכאורה. הלוא המצרים הטביעו את הילדים ביאור, זרקו את הילדים בתוך דימוסי האבנים¹⁸, ואף על פי כן דור שלישי יבוא להם בקהל ה'¹⁹, ואילו עמוני ומואבי לא יבוא בקהל ה' עד עולם? הכיצד?

משיב הרמב”ן²⁰: ”והנראה אלי כי הכתוב הרחיק שני האחים האלה שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל אביהם ואימם (לוט ובנותיו) מן החרב והשבי, ובזכותו שלחם ה' מתוך ההפיכה, והיו חייבים לעשות טובה עם ישראל והם עשו עימהם רעה”, כדברי הפסוק²¹: ”עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבַמִּים... וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ אֶת בְּלָעִם בֶּן בְּעוֹר מִפְתּוֹר אֲרָם נְתָרִים לְקַלְלֶךָ”.

לכן מפרש הרמב”ן פירוש יסודי ביותר: אברהם אבינו חשב את הבטחת הקב”ה כצדקה. הוא אינו דורש טובה לעצמו עקב מפעלו הכביר לפרסם את שם ה', אלא הוא חושב כי הקב”ה עושה עימו צדקה, ”ולא בצדקת אברהם ובשכרו”. יתירה מכך: אף שהקב”ה כבר הבטיח לו¹³: ”שָׁכַרְךָ הָרַבָּה מְאֹד”, מכל מקום אברהם אבינו חשב שהקב”ה עושה עימו צדקה וחסד, ולא משלם לו את שכרו, ולכן לא יחזור בו.

”טוֹב עֵינִי הוּא יְבָרְךָ”

שתי מידות מרכזיות הן: הכרת הטוב וכפיות טובה. האחת היא העליונה ביותר והשנייה – הגרועה ביותר¹⁴.

אומרת הגמרא¹⁵: ”אורח טוב מהו אומר? כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי! ... וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי!”. בעל העין – הטובה יודע לשים לב לכל הפרטים שעשה בעל הבית – אף אם בכל מקרה היה עליו לטרוח עבור משפחתו, אף אם הוסיף עבורו רק מעט – ומתפעל: ”הכל נעשה בשבילי! בעל-הבית התאמץ ואני יודע להעריך זאת!” כך גם אם אמא טרחה והתאמצה יודע אני להעריך זאת. ממילא לאימו יִנְצֵר יותר חשק לגמול עימו טוב רב יותר, ההערכה נותנת מוטיבציה.

אם ניתן את דעתנו מעט לכל תחומי החיים נשים לב כמה טובות מקבלים או מהסובבים אותנו: מההורים, מהחברים, מהישיבה, עד כמה הישיבה טורחת שיהיה כמה שיותר טוב. או אז אף אם משהו לא יצא טוב, חלילה, מפני שכל כך נדע להאריך את הרצון הגדול להטיב לא נאמר: ”הלוא הוא מחויב לכך, זוהי עבודתו, הוא

¹⁶ ע"י שפתי חיים שם עמודים שנב-שנז

¹⁷ דברים פרק כג, פסוקים ד-ה

¹⁸ ע"י רש"י שמות פרק לב, פסוק ד

¹⁹ דברים שם פסוקים ח-ט

²⁰ דברים פרק כג, פסוק ה

²¹ דברים שם

¹³ שם פסוק א

¹⁴ ע"י שפתי חיים שם עמודים שמא-שמב, שעה-שעב. ע"י עין איה ברכות חלב ב, פרק ז, פיסקה ז: ”יסוד ההכרת טובה שהוא יסודו של עולם הרוחני והגשמי במוסריותו וכל תיקונו”.

¹⁵ ברכות דף נה, עמוד א

”כֵּן אֲבָרְכֶךָ בְּחַיֵּי בְשֵׁמֶךָ אֱשָׂא כִפְיִי”
 אם כן, המדרגה הראשונה של הכרת הטוב
 היא בשכל, השנייה הי באמירה בפה –
 להודות, וישנה גם המדרגה השלישית
 שהיא אכן מחייבת לעשות מעשה. לאחר
 שאדם מילא את שני השלבים הראשונים –
 הוא הבין בהכרתו והודה בפיו, הוא מביא
 את הודאתו לידי ביטוי גם במעשים
 הנובעים מהכרת הטוב שבו אל המטיב לו.

יש להתבונן בנאמר כאן. הלוא כבר עברו
 מאות שנים ועוד תעבורנה אלפי שנים
 נוספות עד לימינו, ואף על פי כן התורה
 אוסרת להינשא לאומה הזו. לאומה זו ישנם
 גִּנְיִים פגומים, לאנשיה ישנו פגם תורשתי
 של כפיות טובה שאין להכניסו לתוך עם
 ישראל עד עולם²²

”וְשִׂמְחָתָּ בְּכָל הַטּוֹב”

מאידיך גיסא, ניתן לראות דוגמא גם לצד
 החיובי. אחד משיאי חוויות הקודש בחייו
 של יהודי הייתה העלאת הביכורים
 לירושלים בפאר והדר, כמתואר במסכת
 ביכורים²³. יהודי עלה לבית המקדש כאשר
 טנא הביכורים על כתפו. הוא מגיש אותו
 לכהן במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו,
 וקורא מקרא ביכורים²⁴: ”הַגְּדַתִּי הַיּוֹם לְה' **אֱלֹהֶיךָ** פִּי בְּאֶתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' **לְאַבְתָּיִנוּ** לָתֵת לָנוּ”. שואל רש"י מהי ההגדה
 בכך, והלוא הדבר ידוע? משיב רש"י שיש
 להצהיר ”שאינך כפוי טובה”. היה אומר רבי
 ביבנה²⁵, שהפסוק מתאר גם אדם שהגיע
 לארץ כבר לפני שנים רבות, עם זאת בכל
 שנה עליו לומר מחדש: ”הַגְּדַתִּי הַיּוֹם לְה' **אֱלֹהֶיךָ** פִּי בְּאֶתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' **לְאַבְתָּיִנוּ** לָתֵת לָנוּ”, מידי שנה בשנה הוא
 נזכר בטובה שהקב"ה הביאו לארץ ישראל,
 ומודה לו על כך. זהו עניינו של מקרא
 הביכורים – לראות, להתבונן ולהבליט את
 הכרת הטוב.

גם עניינו של ליל הסדר הוא הודאה
 והכרת הטוב, כדברי הזוהר המפורסמים²⁵,
 ולכן אנו קוראים בו את דרשות חז"ל על
 הפסוקים הללו של מקרא הביכורים.

²² עי' שפתח חיים שם עמודים שלה-שלו

²³ פרק ג, משניות ב-ד

²⁴ דברים פרק כו, פסוק ג

²⁵ חלק ב, דף מ עמוד ב. מובא בהגדות של פסח בתחילת מגיד

